

QISHLOQ XO‘JALIGI TEXNIKALARIGA XIZMAT KO‘RSATISHDA INNOVATSION MEXANIZMLAR: ESKROU TIZIMI MISOLIDA

Madiyev Shaxzod Shodmon o‘g‘li

Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi sohasida strategik rivojlanish va tadqiqotlar xalqaro markazi tayanch doktoranti
ORCID: 0000-0003-4580-729X

Annotatsiya. Ushbu maqolada Jizzax viloyatida donli ekinlar yetishtirishda qo‘llaniladigan asosiy turdagi qishloq xo‘jaligi texnikalari ta‘minoti va ularning foydalanish davomiyligi holati tahlil qilingan. Tahlil natijalariga asoslangan holda uzoq muddat davomida foydalanib kelinayotgan texnika vositalarining uzluksiz ishlashini ta‘minlashda texnik xizmat ko‘rsatishni samarali tashkil qilishda ESKROU tizimini joriy etish bo‘yicha innovatsion taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: qishloq xo‘jaligi, texnik xizmat ko‘rsatish, ta‘minlanish darajasi, xizmat muddati, modernizatsiya qilish, ESKROU tizimi, ishlab chiqarish.

Аннотация. В данной статье проанализировано состояние обеспеченности основными видами сельскохозяйственной техники, применяемой при выращивании зерновых культур в Джизакской области, а также продолжительность их эксплуатации. На основе результатов анализа разработаны инновационные предложения и рекомендации по внедрению системы ESKROU при эффективной организации технического обслуживания для обеспечения бесперебойной работы технических средств, эксплуатируемых на протяжении длительного времени.

Ключевые слова: сельское хозяйство, техническое обслуживание, уровень обеспеченности, срок службы, модернизация, ESKROU-система, производство.

Abstract. This article analyzes the supply of main types of agricultural machinery used in grain crop cultivation in Jizzakh region and the state of their operational longevity. Based on the analysis results, innovative proposals and recommendations have been developed for implementing an escrow system in the effective organization of maintenance services to ensure the continuous operation of long-used technical equipment.

Keywords: agriculture, technical maintenance, level of provision, service life, modernization, ESKROU system, production.

Kirish. Bugungi kunda qishloq xo‘jaligi tarmog‘ini barqaror rivojlantirish va uning raqobatbardoshligini oshirishda texnik ta‘minotning o‘rni beqiyosdir. Ayniqsa, agroishlab chiqarish jarayonlarining barcha bosqichlarini – ekin ekishdan tortib hosilni yig‘ib olishgacha bo‘lgan davrni to‘liq mexanizatsiyalash, zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etish orqali mehnat unumdorligini oshirish va mahsulot sifatini yaxshilash imkonini beradi [3]. Ammo mavjud texnikalarning buzilishi, ehtiyot qismlarning yetishmasligi va xizmat ko‘rsatishdagi sustkashlik hosildorlikka salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli texnikalarga tezkor va ishonchli xizmat ko‘rsatish tizimini yo‘lga qo‘yish dolzarb vazifalardan biridir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 12-dekabr-dagi “Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-431-sonli qarori mazmunida ham qishloq xo‘jaligida zamonaviy agroteknologiyalarni keng joriy etish, ekinlarni ekish, yetishtirish va hosilni yig‘ib olishni bosqichma-bosqich to‘liq mexanizatsiyalash, agrar sohada qishloq xo‘jaligi texnikalariga servis (texnik holatini ko‘rikdan o‘tkazish va ta‘mirlash) xizmatlari ko‘rsatish darajasini oshirish va servis ustaxonalari texnologik bazasini rivojlantirish asosiy maqsad qilib belgilangan [1].

BMT Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi tashkiloti (FAO)ning ta‘kidlashicha, barqaror mexanizatsiya oziq-ovqat ta‘minot zanjirlarini rivojlantirishga yordam beradi va ishlab chiqarishning barqarorligini ta‘minlaydi [2].

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) hisobotida qayd etilishicha, zamonaviy texnika vositalari va innovatsiyalar qishloq xo‘jaligida ekologik barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi [4].

Mutaxassislar fikricha, qishloq xo‘jalik texnikasining yetishmovchiligi ishlab chiqarish samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Chayanovning fikricha, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishda texnika vositalaridan foydalanish dehqon xo‘jaliklarining ishlab chiqarish quvvatini kengaytirish, mehnatni yengillashtirish va vaqtni tejash imkonini beradi. U texnikaning joriy etilishini “mehnat samaradorligini oshirish vositasi” deb ataydi [6].

Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, texnik xizmat ko‘rsatishni samarali tashkil etish ishlab chiqarish uzluksizligini ta‘minlaydi hamda samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada texnikalarga xizmat ko‘rsatishning zamonaviy yondashuvlari, xorijiy amaliyot va ESKROU tizimi imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Materiallar va uslublar. Tadqiqot jarayonida qishloq xo‘jaligi texnikalarining mavjud holati, ularning o‘rtacha foydalanish davomiyligi asosida darajalarini aks ettiruvchi statistik ma‘lumotlar va soha bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Tadqiqotda tahliliy va qiyosiy usullar qo‘llanilib, texnik xizmat ko‘rsatishda ESKROU tizimini joriy etishning samaradorlik jihatlari ilmiy asosda baholandi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi hamda Qishloq xo‘jaligi vazirligidan olingan ma‘lumotlar asosida statistik tahlil o‘tkazildi [7].

Natijalar va munozara. Mazkur tadqiqot doirasida Jizzax viloyatida donli ekinlar yetishtirishda qo'llaniladigan asosiy turdagi qishloq xo'jaligi texnikalari ta'minoti hamda ularning foydalanish davomiyligi holatlari tahlil qilindi. Tahlil natijalari texnikaning ta'minlanish darajasi va foydalanish daomiyliigi bo'yicha baholandi. Quyidagi jadval ma'lumotlarida ushbu holat keltirilgan:

2025-yil holatiga ko'ra keltirilgan ushbu ma'lumotda viloyatda mavjud qishloq xo'jaligi texnika vositalari 12 turdagi – jami 6556 tani tashkil etadi. Bunda ulardan eng katta qismi chopiq traktorlari (1383 dona) va traktor tirkamalari (1640 dona), eng kam sonli texnika turi esa don seyalkalari (109 dona) hisoblanadi. Texnikalarning 1-5 yil davomida foydalanilganlari nisbatan kam ulushni tashkil etadi. Masalan, haydov traktorlari bo'yicha bu ko'rsatkich 23,4 %, chopiq traktorlari bo'yicha 22,6 % va purkagichlarda 20,1 % ni tashkil etmoqda. Eng yuqori ulush organik o'g'it sepish mashinalarida (32,8 %) kuzatilgan. Texnika vositalarining asosiy qismi 6-15 yil mobaynida foydalanilayotgan bo'lib, ulush jihatdan 25-35 % oralig'ida. Masalan, chopiq traktorlari 6-10 yil ishlatilganlari 28,3 %, 11-15 yil ishlatilganlari esa 24,8 % ni tashkil etadi. 20 yil va undan ortiq vaqt davomida foydalanilayotgan texnikalar umumiy tarkibda sezilarli o'rin tutadi. Jumladan, don seyalkalarining 6,4 %, haydov traktorlari 5,3 % va chopiq traktorlari 3,2 %i shu toifaga kiradi. Umumiy qilib aytganda, hudud qishloq xo'jaligida foydalanilayotgan texnikalar orasida 15 yildan ko'proq foydalanilganlari mavjud ta'minotning chorak qismidan ortiq ulushini tashkil etmoqda. Bunday sharoitda texnikalarni modernizatsiya qilish bilan bir qatorda yuqoridagi mavjud holatdan kelib chiqqan holda texnik xizmat ko'rsatishni samarali tashkil qilish qishloq xo'jaligida samaradorlikni oshirishning asosiy sharti hisoblanadi.

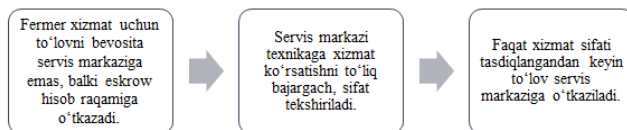
Shu nuqtayi nazardan, ushbu vazifalarni amalga oshirishda xorij tajribalarini o'rganish va uni mahalliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, AQSH va Yevropa mamlakatlarida qishloq xo'jaligi texnikalariga 24/7 rejimida xizmat

ko'rsatish amaliyoti yo'lga qo'yilgan bo'lib, mobil servis brigadalari dala sharoitida nosozliklarni bartaraf etadi. Germaniyada esa yirik ishlab chiqaruvchilar tomonidan “48 soat ichida xizmat” tamoyili joriy etilgan bo'lib, bu tizim texnikaning uzoq vaqt ishdan chiqib qolishining oldini oladi. Yaponiyada fermerlar kooperativlari o'z servis markazlariga ega bo'lib, texnika nosozliklari tezkorlik bilan joyida hal etiladi. Xitoyda esa agroservis klasterlari shakllantirilgan bo'lib, ularda texnika sotish, ijaraga berish va ta'mirlash xizmatlari bir markazda birlashtirilgan.

Yuqoridagi xorijiy amaliyotlar mexanizmi hamda boshqa xizmatlar tizimini o'rgangan holda, mavjud muammolarni hal etishda **ESKROU tizimini** joriy etish samarali yechim bo'lishi mumkin. ESKROU tizimi – bu xizmat ko'rsatuvchi va mijoz (fermer xo'jaligi) o'rtasida moliyaviy hisob-kitoblarni uchinchi tomon (bank yoki maxsus tashkilot) orqali kafolatli tarzda amalga oshirish tizimi hisoblanadi. Ushbu tizimga manbalarda quyidagicha ta'rif beriladi: “ESKROU – inglizcha “escrow” so'zidan olingan bo'lib, pul yoki mol-mulkni saqlash, degan ma'noni anglatadi. Buning mohiyati ishning buyurtmachisi, xizmatning buyurtmachisi yoki tovar oluvchisi tomonidan to'langan pullar, ikkinchi tomondan o'z majburiyati lozim darajada bajarilmagunga qadar to'langan mablag'lar muzlatilgan holda uchinchi shaxs tomonidan saqlanishini nazarda tutuvchi huquqiy mexanizm hisoblanadi.

Bunda, ishni bajaruvchi, xizmat ijrochisi, tovarni topshiruvchida ishni bajargan, xizmatni ko'rsatganidan yoxud tovarni topshirganidan keyin uning haqini ololmaslik xavfi kamayadi. O'z navbatida, ikkinchi tomonda pulini to'laganidan so'ng ish, xizmat va ashyodan quruq qolish xavfini kamaytiradi [9].

Bunda quyidagi mexanizm ishlaydi:

1-jadval

**Jizzax viloyatida mavjud qishloq xo'jaligi texnika vositalari va ulardan foydalanish davomiyligi darajasi
(2025-yil holatiga) [8]**

T/r	Texnika vositalari nomi	Mavjud texnikalar soni, dona	Shu jumladan, o'rtacha ishlab chiqarilgan yili									
			1-5 yil	%	6-10 yil	%	11-15 yil	%	16-20 yil	%	20 yil va undan ortiq	%
1	Haydov traktorlari	435	102	23,4	136	31,3	96	22,1	78	17,9	23	5,3
2	Chopiq traktorlari	1383	312	22,6	392	28,3	343	24,8	292	21,1	44	3,2
3	G'alla o'rish kombaynlari	322	80	24,8	88	27,3	72	22,4	52	16,1	11	3,4
4	Don seyalkalari	109	16	14,7	26	23,9	25	22,9	35	32,1	7	6,4
5	Omochlar (pluglar)	435	102	23,4	136	31,3	96	22,1	88	20,2	13	3
6	Traktor tirkamalari	1640	361	22	447	27,3	503	30,7	292	17,8	37	2,3
7	Purkagichlar	603	121	20,1	147	24,4	181	30	135	22,4	19	3,2
8	Mineral o'g'it sepish mashinalari	249	45	18,1	85	34,1	67	26,9	44	17,7	8	3,2
9	Organik o'g'it sepish mashinalari	344	113	32,8	105	30,5	61	17,7	58	16,9	7	2
10	Ariq qazigichlar	375	105	28	128	34,1	84	22,4	50	13,3	8	2,1
11	Chizellar	366	92	25,1	116	31,7	108	29,5	44	12	6	1,6
12	Yer tekislagichlar	295	50	16,9	88	29,8	94	31,9	58	19,7	5	1,7

Natijada fermer xo‘jaliklari uchun xizmat sifatiga kafolat yaratiladi, servis markazlari o‘z majburiyatini vaqtida va to‘liq bajarishga intiladi, texnika buzilganda “arzon, ammo sifatsiz” ta‘mirlash muammosi kamayadi, davlat va xususiy sektor hamkorligida shaffof moliyaviy mexanizm yo‘lga qo‘yiladi.

Xorijiy tajribadan farqli jihati shundaki, O‘zbekistonda servis tizimini rivojlantirish bilan birga, ESKROU mexanizmini qo‘llash texnik xizmat ko‘rsatishda shaffoflik va ishonchlilikni ta‘minlaydi.

Xulosa va tavsiyalar. Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishida texnik salohiyatning samarali ishlatilishi hosildorlik va ishlab chiqarish samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mavjud texnikalarning katta qismi ma‘lum darajada eskirgan bo‘lib, ularning samaradorligini oshirish uchun muntazam texnik xizmat ko‘rsatish va ta‘mirlash jarayonlarini takomillashtirish zarur.

Xorij tajribasi tahlili shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlarda servis markazlari, dilerlik xizmatlari va lizing asosidagi texnika ta‘minoti orqali qishloq xo‘jaligi texnikalaridan foydalanish jarayoni yuqori darajada tashkil etilgan. Bunda texnikaning buzilib qolishi

ishlab chiqarish jarayoniga minimal ta‘sir ko‘rsatadi.

Mazkur tadqiqot asosida quyidagi xulosa va tavsiyalar ishlab chiqildi:

- xorij amaliyotini mahalliy sharoitga moslashtirish orqali texnik xizmat ko‘rsatish samaradorligini oshirish mumkin;
- qishloq xo‘jaligi texnikalariga servis markazlari va mobil texnik xizmat ko‘rsatish guruhlarini kengaytirish zarur;
- texnika sotib olish va ularga xizmat ko‘rsatishda ESKROU tizimini joriy etish, ya‘ni mablag‘lar xizmat to‘liq bajarilgachgina yetkazib beruvchiga o‘tkaziladigan mexanizmni amaliyotga tatbiq etish. Bu tizim fermerlarning manfaatini himoya qiladi va xizmat ko‘rsatish sifati oshishiga olib keladi;
- yangi ESKROU tizimini joriy etishda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish hamda davlat-xususiy sheriklik asosida ushbu faoliyatni tashkil etish lozim.

Shunday qilib, ESKROU tizimini joriy etish bilan birga xorij tajribasini mahalliy sharoitlarga moslashtirish qishloq xo‘jaligida texnik xizmat ko‘rsatish samaradorligini oshirib, ishlab chiqarish uzluksizligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 12-dekabrda “Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-431-sonli qarori.
2. Food and Agriculture Organization of the United Nations. “What Is Sustainable Mechanization?” FAO, <https://www.fao.org/sustainable-agricultural-mechanization/overview/what-is-sustainable-mechanization/en/>. Accessed 4 June 2025.
3. Madiyev Sh.Sh. Qishloq xo‘jaligida texnik salohiyatni oshirish yo‘nalishlari. “O‘zbekistonda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlari” mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. 2025-yil 14-15-aprel. Buxoro. BuxDU.
4. OECD (2019), Innovation, Productivity and Sustainability in Food and Agriculture: Main Findings from Country Reviews and Policy Lessons, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/c9c4ec1d-en>.
5. Schultz, T.W. (1964) Transforming Traditional Agriculture. Yale University Press, New Haven, CT.
6. Чаянов, А. В. Очерки по теории трудового хозяйства / А. В. Чаянов. — Санкт-Петербург : Лань, 2014. — 487 с. — ISBN 978-5-507-39837-9.
7. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi ma‘lumotlari.
8. Jizzax viloyati qishloq xo‘jaligi boshqarmasi ma‘lumotlari.
9. https://uza.uz/oz/posts/ESKROW-fuqarolarning-uy-joyga-pul-tolab-keyin-kuyib-qolmasligini-taminlaydigan-yangi-tizim_638900